

Matematika ljubavi

Ema
Darvin

Prevela
Milica Cvetković

Laguna

Naslov originala

Emma Darwin

THE MATHEMATICS OF LOVE

Copyright © 2006 Emma Darwin

The right of Emma Darwin to be identified as the Author of the Work has been asserted by her in accordance with the Copyright, Designs and Patents Act 1988.

First Published in Great Britain in 2006 by HEADLINE PUBLISH GROUP LIMITED

Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

Posvećeno Hjuu i Lusi

Doduše, ne moraju li se svi ti novi talenti povući pred zapanjujućim, najuznemirujućim od svih: onim što konačno izgleda daje čoveku moć da i sâm stvara, da učini čvrstim taj nedostižni duh koji bleđi čim se ugleda, ne ostavljajući senku u ogledalu, taj drhtaj površine jezerceta?

Nadar: *Quand j'étais photographe*, 1899.

Prvi deo

Opažanje postaje jezik... Daleko veći deo onoga što smatramo opažanjem samo je korpus ideja koje neko opažanje budi.

Tomas Vedžvud: *Esej o vidu*

Prvo poglavlje

Lankašir, 1819.

Da nisam bio tamo, nikakva priča, slika, nit iskaz svedoka, ne bi me naveli da poverujem u ono što sam toga dana video.

Stigao sam prethodne večeri u kuću Darvordovih, a već tog jutra bilo je toliko neprijatnih izveštaja za gospodina Darvorda da sam osetio obavezu da odem rano u njegovu štampariju. Gospođica Darvord, njegova starija kćerka, nije bila tu, a kako je prepodne odmicalo, gospođa Grinšo, njegova mlađa kći, više nije mogla da skriva zabrinutost za sestru. Sve je više bodova prošivala ukrivo, pa se čak i naglas pitala treba li da pošalje nekoga po svog sina Toma, da ga dovedu s omiljenog igrališta u šumi. Kao što bih uvek uradio u takvom slučaju, spremno sam ponudio da nađem i dopratim gospođicu Darvord kući. Samo, treba da pomenem da je gospođa Grinšo mlada udovica čiju sam naklonost, mada smo tu činjenicu uvek obavijali nekim drugim rečima, došao u Lankašir da zadobijem.

Moja ponuda je dočekana s olakšanjem i zahvalnošću, pa sam primio naloge: moram potražiti gospođicu Darvord u varoši, kod njene stare dadilje gospođe Hilis, čija kuća je u Ulici Dickinson, u neposrednoj blizini Poljane svetog Petra, gde

je trebalo da se održi skup koji je uneo toliko nemira. Šušalo se da magistrati upravo okupljaju miliciju da rasturi taj skup. U varoši je svaka radnja koju sam video bila zakovana daskama, svaki prozor sa sklopljenim šalonima a, dok smo još bili na izvesnoj udaljenosti, iznajmljenog konja mi je zaustavila neprobojna gomila sveta svuda oko nas. Platilo sam prevoz pa krenuo da se probijam pešice uzavrelih ulicama, nošen pokretom svetine, koja je bila gotovo isto onako uporna kao što sam navikao da gledam na Poluostrvu, mada nešto raznovrsnija i mnogo bolje raspoložena. Kad smo stigli na čistinu, nedaleko od Ulice Dickinson, mnoštvo je bilo još zgusnutije. Odustao sam od namere da se uputim pravo svom cilju, pa sam se kretao po obodu gomile. Narod, samo u košuljama, sa kožnim pregačama, podsuknjama i najboljim nedeljnim keceljama, nije se baš mogao uporediti sa četama ili pukovima, ali je truba i doboša bilo na pretek, i zastava, bolje rečeno stegova, podignutih visoko u užagrelom vazduhu, s isto onoliko ponosa kao i u barjaktara garde. Zapanjilo me je što vidim i kao krv crvene slobodarske kape kako mi nad glavom poskakuju na štapovima. Uistinu, ovi metalci i predioci pamuka možda nisu bili istog kova kao moji usporeni seljaci u Kersiju, ali bih teško poverovao kako bilo koji Englez voljno nosi ovaj tako ozloglašen znak revolucije i strane tiranije.

Zbog puta koji sam već prešao i sporog napredovanja kroz gomilu neizbežno me je zbolela noga i, uprkos štapu, posrtao sam trudeći se da se provučem između ljudi i gvozdene ograde. U ušima su mi klicanje, povici i muzika odzvanjali uporno i bez prekida, stalni kao izmaglica znojave i čadave prašine kroz koju smo se svi kretali. Preko svih onih kapa, šešira i šubara od dabrovine jedva sam razabrao grupicu sastavljenu od dama i gospode kako stoji na nečem što liči na dvojica kola postavljena uporedo kako bi obrazovala binu. Jedan muškarac je, izgleda, držao govor, mada ga je verovatno mali broj njih čuo, a ostali su stali da se nestrpljivo guraju i gundaju.

I tada, s moje leve strane – s jugozapada – začuo sam kako juriša konjica. Navalili su, izgubivši poredak i pre nego što su dojurili do otvorenog prostora, isukali sablje, pa sekli svakog muškarca, ženu i dete koje su dohvatili. Neki su pokušali da beže; drugi su uporno stajali. Video sam kako jednog policajca obara konjanik kojem se, kroz prašinu, od njegove palice učinilo da je toljaga. Uz lakat mi se sručio momak, lica oblivena krvlju, a ja sam zgrabio oglav konja pod pripadnikom milicije koji je to uradio.

„Sramota, gospodine!“, povikao sam. „Zar im nećete dati vremena da se sklone? Zar ih ne vidite pod sobom?“

On me je pogledao, ali nisam bio u uniformi, nisam bio na dužnosti, pa mi je istrkao glavu svog konja iz ruke.

„To je Bili Kirbi!“, kriknula je jedna devojka. „Bili, mi smo! Nećeš povrediti svoje komšije!“ Ali jahač nije mogao ili nije hteo da zauzda konja i devojka podlete pod kopita.

Kročih napred, ali me odgurnu ogroman čovek odeven kao kovač, koji se namerio da iz zemlje iščupa gvozdenu ogradu iza mene. Čak i sada, posle nekoliko godina, nisam bio tako gibak kao neko s obe noge. Pao sam teško, a dok sam se ponovo uspravio, dobrovoljačka konjica se probila i prosekla sebi put kroz Poljanu pod kišom kamenica, cigala i gvozdenih šipki. Pred nogama mi je ležala žena, šaka stisnutih na grudima, odakle joj je krv curila kroz prste, i prigušeno jaukala pod težinom bolova. I dok sam se osvrtao da joj potražim pomoć u toj užurbanoj, uskomešaloj gomili, njeni jauci utihnuše. Čučnuh uz nju najbrže što sam mogao, ali bila je mrtva kao svi oni moji ljudi u proboju kod Badahosa.

Metež je već pomalo jenjavao. Na drugoj strani polja ugledao sam četu Petnaeste husarske kako se probija između palih i sabljama pljoštice požuruje ostatke velikog skupa u dvorišta, radionice i zaseoke iz kojih su došli. Ljudi su odlazili, posrćući od straha, ili onim tupim, pognutim hodom ratnih zarobljenika, vukući ranjene sa sobom. Tek nekoliko usijanih glava okrenulo bi se da prkosno baci još koji kamen.

Ženi pored mojih nogu više nije bilo pomoći pa sam se osvrnuo oko sebe. Bio sam gotovo nadomak Ulice Dickinson; dok sam se trudio da se prisetim koju od kućica u njoj tražim, neka vrata se otvoriše i jedna dama istrča niza stepenice vičući: „Tome, Tome!“

„Gospođice Darvord?“

Ona stade.

„Oprostite. Ja sam major Ferharst. Sinoć sam stigao. Vaša majka me je zamolila da dođem i dopratim vas kući.“

„O – da – izgubila sam Toma.“

„Izgubili ste ga? Toma Grinšoa? Znači, bio je *ovde*?“

„Da“, dahtala je, „došao je jutros sa mnom ovamo. Činilo mi se da je bezbednije da ostane s nama, ali nisam nikako mogla da javim Heti – gospođi Grinšo. Kad je ugledao one prokletinje vojnike, istrčao je napolje. Nisam ni znala! Izgubio se!“

„Naći ćemo ga“, rekoh. „Nije daleko stigao kroz ovako gusto zbijenu gomilu.“

Bez ijedne reči, ona se uputi Poljanom. Većina onih koji su sami mogli da se kreću ili imali prijatelje da im pomognu, već se razišla. Video sam smaknute klompe, ženske šeširiće, jednu izgaženu slobodarsku kapu, čigru skerletne boje. Nepokretno telo – preveliko da bi pripadalo izgubljenom detetu – ležalo je pod pažljivo raširenom zastavom, na kojoj su crvenom vunicom izvezene reči *Umrimo kao muškarci da nas ne prodaju kao roblje*.

Iza nas je poručnik Osamdeset osme pešadijske vikao: „Ukaz o pobuni, čujte i počujte! Ovamo, ljudi!“, dok sam gledao kako husari guraju dva topa. Viknuh da opomenem gospođicu Darvord da se skloni, ali ne stigoh na vreme. Ona pak i ne trepnu kad topovi grunuše, pa nastavi da metodično pretražuje razbojište, dozivajući dečaka po imenu. Stiže do improvizovane govornice i nađe ga tamo kako leži, gotovo celim telom pod jednim točkom.

Kriknula je i pala na kolena. Dete je ležalo neprirodno, ruke iskrivljene pod telom i kaputića pokrivenog zemljom i prašinom, ali bez vidljivih rana, sem modrice na bledom obrazu.

„Diše“, reče ona pa pokuša da ga izvuče. „O, kako da kažem Heti?“ Htedoh da je sprečim da ga pomera, ali mi ona odgurnu ruku. „Gluposti! Nije on težak za mene. Dovoljno sam jaka.“

„Moguće“, odvratih. „Samo mislim da je prignječen. Moramo ga držati mirno koliko je to moguće.“ Odvalih dasku s govornice i spustih je na zemlju. „Treba da ga unesemo i pozovemo lekara.“

I tako bogalj i mlada dama poneše povređeno dete kroz vreli vetar pun prašine koji je vitlao ispuštene maramice i zgužvane letke preko njegovog obeznanjenog lica.

Taman sam se vratio s vestima da jedini lekar koga sam uspeo da pronađem nije mogao da obeća ništa više do da će stići do večeri, kad se pojavi jedan od slugu Darvordovih. Zapravo, on me je i pustio u kuću. „Vi mora da ste major Ferharst, ako smem da pitam? Poslala me je gospođa Grinšo po vesti o bekstvu gospođićića Toma, u slučaju da je *ovde*“, objasni on. „Kazala je i da biste vi mogli biti *ovde* pa da vas potražim. Međutim, neka hulja od agitatora ukrala mi je konja da bi pobegla. Gospođica Darvord upravo piše poruku.“ Klimnuh glavom rasterećen što mi nije rekao da se desilo ono najgore, pa se popeh što sam brže mogao i kucnuh na vrata najveće spavaće sobe.

Tom je i dalje ležao bez svesti, mlitav i ispružen samo pod tankim čaršavom jer je ta soba odmah ispod krova i usijana pod avgustovskim suncem. Imao je majčinu crnu kosu, sad punu prašine, ali mu je lice bilo potpuno belo od duboke obamrlosti. Gospođa Hilis, dadilja, očiju crvenih od plača, ali hitrih i pribranih zbrčkanih ruku, rosila mu je čelo. Gospođica Darvord je sedela na prozoru i žurno pisala na listu papira istrgnutom izgleda iz crtanke koja je ležala pored nje. Ispričah im za lekara.

„Ovde ga ne znaju – radi u Šrusberiju – pa nije tako zauzet. Ipak izgleda da je iskusan čovek – dobro ga poznaju dva gospodina na koje sam naleteo.“

„Hvala vam“, reče gospođica Darvord. „Dadilja čini sve što može – a to je tako malo kad ne znamo vrstu njegovih povreda. Rešile smo da ne upotrebimo soli ni spaljeno perje da ga osvestimo, da ne bi kijao ili se zakašljao.“

„Jeste li završili pismo?“, upitah. „Ulice deluju prilično mirno; trebalo bi da su bezbedne, ako vaš čovek krene ne časeći časa.“

„Jesam“, reče ona i kanu vosak na papir čvrstom rukom pa u njega ustisnu pečat, vešto kao neki činovnik.

„A mogu i ja da ga odnesem ako smatrate da bi gospođa Grinšo – i vaši roditelji – bili mirniji ako tako učinim.“

„Ne“, usprotivi se dadilja, ispravivši se i obrisavši ruke o kecelju. „Može to i onaj Džejms. Odvedite vi gospođicu Darvord dole, ako vam nije teško, gospodine, i naterajte je da popije malo čaja.“ Gospođica Darvord ustade, koraknu napred, pa stade ukočeno i bespomoćno uz krevet. „Hajde, gospođice Lusi, dušo. Napisali ste gospođici Heti – hoću da kažem, gospođi Grinšo – a to ja ne bih mogla onako kako vi umete. Ovom blaženom jagnjetu neće biti ništa bolje ako vi ostanete ovde. Pozvaću vas ako mi zatrebate.“

Krenuh za gospođicom Darvord dole, u uredni salončić. Čim uđe u sobu, ona naglo sede na najbližu fotelju i zajeca, pa sam ja otišao da potražim služavku i zamolim za čaj u ime gospođice Darvord. Kad se vratih, ona se već pribrala, kao da je takav plač obično ne spopada ili ne traje dugo. Čim ugleda poslužavnik sa čajem, ona se ispravi i obrisa oči, ali se ne potrudila da dovede u red raščupanu i prašnjavu kosu, pa i dalje nije delovala ništa bolje te sam joj nasuo čaj i prineo šolju tamo gde je sedela, kraj vrata.

„Hvala vam“, reče tihim glasom. „Oprostite. Tom je zenica Hetinog oka a i naših roditelja. Od Džekove smrti i gubitka...

od njenog obolevanja, ima samo njega, pa kad bi...“ Ona podiže pogled. „Ovo je budalasto, ali stalno mi je na pameti da mu je iduće nedelje rođendan. Heti je smislila najrazličitije đakonije. Kad bi on... O, da je samo ona ovde!“

„Gospođa Grinšo, naravno, ne bi mogla da dođe, ali možda gospođa Darvord?“

„Majka bi došla da može. Koliko cenite da je bezbedno napolju?“

„Ne mogu da kažem.“ Ustadoh i pogledah kroz prozor. Na ugaženoj zemlji više nije bilo leševa, mada je Poljana i dalje bila pokrivena rasutim plakatima, ciglama, šipkama, štapovima za hodanje i krvlju umrljanim ženskim maramama. Iz daljine su se čule sporadične čarke i pucnji iz musketa. Na drugoj strani polja grupa građana i gospode u tamnim kaputima žurno se udaljavala ka Kanonikovoj kapiji, okružena oružanom silom, rekao bih, naročitih policajaca, dvostruko brojnijih od njih. „Možda je i savršeno bezbedno. Ipak, dami ne bih preporučio da krene. Ali...“ Zavrteh glavom pa ispih čaj u jednom gutljaju, poželevši da je umesto njega brendi, pa čak i hladna voda. Gospođica Darvord me je uporno gledala. „U svojih deset godina vojevanja nisam video ništa slično. Da vojnici – ljudi poput mene – napadnu mirne civile, svoje zemljake...“

„Ali rekoste da je to milicija, a ne regularna vojska.“

„Da, uglavnom. Njima se ne može čestito komandovati. No i pored toga...“

Ona mi ne odgovori odmah. „Ljudi nisu mogli da se izvuku. Čak ni oni koji su pokušavali. Sedela sam gore na prozoru ne bih li bolje videla. S Poljane svetog Petra ima tako malo izlaza. Žene – momčići – deca... O! Kako me je razgnevilo ono što sam videla... Ali to svakako nije ništa novo nekome vaše struke.“

„Ako govorimo o prolivanju krvi, nije. Ali u borbi, oni koji nisu bili neprijatelji, pružali su im utočište. Mogli smo...“ Misao mi se razvila u pogrešnom pravcu, a ionako je prekinuta oštrim lupanjem na vrata, pa šuškanjem sluškinjice u hodniku koja je

otišla da otvori. Muški glas zatraži od nje potvrdu, koju i dobi, da je ovo kuća u koju je major Ferharst pozvao lekara. Žurno izadoh. Lekar su pomagali da siđe s kočije, a dok je on prebacivao svoju znatnu težinu, primetio sam kako se preturilo nekoliko knjiga naređanih uz otvorena vrata.

Gospođica Darvord ga dočeka dok mu je njegov lakej pomagao uza stepenice, pa ga povede gore onoliko brzo koliko su njeni maniri i njegova krupnoća dozvoljavali. Mene ostaviše da proučavam čajnik koji se hladio i star ali čist nameštaj, jarkim bojama izvezene poslovice i biblijske stihove po zidovima, i razmetljive gravire Njihovih kraljevskih veličanstava s porodom, napravljene pre mnogo godina, reklo bi se, dok je još bilo moguće prikazati nevinost i pribranost dece i zdrav razum njihovog oca. Među slikama koje je gospođa Hilis odabrala da ukrasi svoj salon i koje su više od ostalih zaokupljale pažnju, bio je izvestan broj crteža. Posmatrajući naslikanu ljupku glavu gospođe Grinšo, pročitao sam zapis u dnu: *Gospođa gospodina Džeka, dragoj dadilji* i uz njega inicijali L. D. Gospođica Darvord je nacrtala svoju sestru. Pri sve mekšoj svetlosti, linije srebrnaste olovke delovale su kao da prizivaju sam život iz grubog papira krem boje na koji su nanete, pa su rumeni obrazi na malom portretu u ulju s istim modelom, koji je visio nedaleko odatle, delovali jedva živopisno. Da li to znači da gospođica Darvord veštije crta nego slika, razmišljao sam tražeći zabavu za um opterećen događajima, a nemoćan. Da li je to namerno izostavljanje tako moćnog opisnog sredstva – izostavljanje boje – mamilo da gledalac izvuče sopstvene simpatije prema modelu, pa tako udahne život u sliku? Prateći pokret olovke preko papira – s mrljom senke ovde i naglašenom crticom onde – čovek gotovo da vidi ruku koja je povukla te linije. Lice gospođe Grinšo bilo je vrlo mlado i vrlo lepo, kao što sam se i u prirodi uverio. A uverio sam se i da će joj se zdravlje popraviti a žalost za preminulim mužem ubrzo isceliti, kao i da će joj poboljšanje situacije izazvano našom veridbom ubrzati oporavak. Ako je

to tako, onda će njeno jedino dete, povređeni dečacić koji leži gore, postati moje dete.

To što me je ophrvala pomisao da ću imati dete koje ću, konačno, moći da nazovem svojim, pripisujem događajima toga dana i okolnostima u kojima sam se našao. Sabrao se pa ponovo pogledah crtež. Prateći ruku jedne sestre čovek može da vidi lice druge upravo onako kakvo je. Šta nam predstavlja stvarni život, upitah se, kad može da se iznedri i ovim sredstvom? I šta ima takav život da kaže za njegov gubitak?

Vrata se otvoriše i lekar uđe u sobu. Misli mi se usredsrediše. „Kako mu je?“

„Povratio je svest“, reče lekar. Glas mu je bio neobično tanak za tako visokog i krupnog čoveka, ali je govorio veoma smireno i ubedljivo. „O ovakvim stvarima ne volim da govorim pred detetom. Gospođica Darvord će odmah sići.“

„Onda ću vas ostaviti“, rekoah, ali se u tom času začuše njeni koraci na stepeništu, pa čim naiđe reče hitro: „Molim vas, ne idite, majore Ferharste. Doktore, šta mislite?“

„Pa, sve je moguće. Ima gadan potres mozga, ali mu je ruka samo naprsila. Ima i unutrašnje povrede. Ipak mislim da možete gajiti nadu u njegov oporavak. Ništa mi ne ukazuje na to da su mu unutrašnji organi...“ Zastade.

„Molim vas, nastavite“, reče gospođica Darvord.

„Rekao bih da, zahvaljujući zdravom razumu majora Ferharsta – i vašem, gospođice – unutrašnje povrede nisu ozbiljno pogoršane. Koliko je moguće reći, mislim da su mu organi neozleđeni. Čestitam vam, majore.“

„Imam izvesna iskustva s ranama, gospodine.“

„I to ne samo s kuglom iz muskete i posekotinom sabljom, uveren sam.“

„Povrede u bitkama su još najmanje“, rekoah.

On klimnu glavom pa se ponovo okrenu gospođici Darvord. „Znači, možemo se nadati najboljem. Šteta što vaša sestra ne može da dođe. Svim dečacima je potrebna majka... Doduše,

sasvim ste u pravu: sudeći prema onome što mi kažete o stanju vaše sestre, to nimalo ne bi bilo mudro, a siguran sam da je srećan što ima vas. Sada ću vam reći šta morate da radite i ubeden sam da će sve biti u redu.“

Delimično olakšanje koje je pružila njegova dijagnoza kao da je omogućilo gospođici Darvord da se pribere. „Doktore, hoćete li čaja? Tom spava i dadilja ga pazi.“

Čajnik je bio prazan. Gospođica Darvord pozvoni, ali se devojka ne pojavi, pa ga uzeh od nje i odoh da potražim kuhinju.

Kad sam se vratio, ona je govorila: „Moj otac i ja smo zainteresovani za mehaničku reprodukciju originala, mada je njegovo interesovanje komercijalno, a ne umetničko.“

Lekar se udobnije smesti u fotelju i prihvati veliko parče dadiljinog kolača sa šljivama, ali ja primetih da gospođica Darvord ništa nije okusila. „Izgleda da je suština u saznanju na koje supstance deluje svetlost i kako ona na njih utiče. Moj zet Tomas Vedžvud se veoma zanima za ovo pitanje. Čini mi se da je o tome znao više od bilo koga drugog.“ On ućuta, ali trenutak kasnije produži: „Umro je pre nekoliko godina. Ali njegovo istraživanje – ili bolje reći prikaz mog dobrog prijatelja Dejvija o njegovom istraživanju – objavio je, koliko se sećam, Kraljevski institut. Ako vaš otac nema to izdanje *Dnevnika* – čini mi se da je to bilo u drugoj godini – mogao bih mu dati jedan primerak. A sad moram da pođem. Odsešću u *Kruni* ukoliko vam ponovo budem potreban, mada to ne predviđam. Ako me nema – trebalo bi još nekoliko onih bednika da obiđem – moj sluga će znati gde sam.“

„Nisu oni bednici“, rekoh.

„Govorim o magistratima i njihovim sledbenicima. Prokletost – strašno loše su to izveli, izgleda. Neki među njima su znali da sam u varoši, a ne bezbedno u Šrusberiju, pa su me pozvali da obiđem nekolicinu u posteljama. Osim toga, čak i oni koji se protive reformama mogu da krvare, a ja sam dužan da pomognem svima kojima je to potrebno.“

„Moliću se za Tomov oporavak“, reče gospođica Darvord dok ga je pratila u hodnik.

„O, da, svakako. Samo, u međuvremenu postupajte po mojim uputstvima.“ Kako to reče, uspenja se u kočiju i odveze. Još su se prigušeno čuli bat vojnika, naredbe, krici straha i prkosa i tresak slomljenog stakla.

„Ima li mnogo da se radi oko dečaka?“, upitah kad zatvorismo vrata.

„Samo mu moramo dati lek kad se probudi i ne smemo ga uopšte pomerati nekoliko sati. Ništa nam drugo ne preostaje no da čekamo... Moram poslati novu poruku Heti.“

„Ako možete odmah da je napišete, poneo bih je sa sobom“, rekoh kad ona pođe gore. Kakve paklene muke trpi gospođa Grinšo nisam mogao ni da zamislim, a pošto više nema neposredne potrebe da boravim ovde, glavna misao mi je bila da dobre vesti, kakve ove zaista jesu, treba što pre da stignu do nje.

Gospođica Darvord se okrete. „O – idete?“

„Da, prilično je dockan.“

„Zar ne možete ostati? Oprostite mi, ali mnogo bih radije da ste vi tu nego sluga, za slučaj da Tom – da nam zatreba pomoć. Nemam prava to da tražim od vas, ali...“ Veoma je ličila na sestru, s istom tamnom kosom i plavim očima, samo viša i mnogo vitkija, s nekakvom napetošću kojom je odisala, što je moglo da bude i plod njene trenutne uznemirenosti. Pri slabom svetlu u hodniku i bez one blistave boje i bucstih obraza gospođe Grinšo, kojima sam se toliko divio pri sinočnoj svetlosti sveća, i sama je delovala izmoždjeno i bolesno.

„Rado ću ostati ako mogu da budem od neke koristi“, rekoh, „ali ne verujem da bi vaša majka to odobrila.“

„Dadilja je tu, a ni ja više nisam devojčica. Ako se mami to ne dopada, moraće sama da dođe po mene.“

Tresak iz zadnjeg dela kuće i sluškinjin prestrašen vrisak naterase me da požurim i vidim šta je tome uzrok. Pokazah gospođici Darvord da otrči gore dok ja odem do ostave, ali je

ona ostala; a pokazalo se da uljez nije pobunjenik, već sluga Darvordovih.

„Stigao bih ranije, samo u varoši nema ni kola ni konja u najam, gospođice – gospodine majore – a do kuće ima dobrih pet milja hoda. Gospodarica je rekla da dođem ovamo i prenesem im vesti čim vi budete mogli da me pustite.“

Gospođica Darvord je bila u pravu: ništa nije moglo da se učini sem da se čeka. Ona ode gore da napiše novu poruku gospođi Grinšo s obaveštenjem o lekarevoj poseti, a ja se vratih u salon. U uglu je stajao mali pisaći sto s mastilom i papirom za pisanje te, kako bih se primirio, prionuh da napišem upravniku svog imanja u Kersiju o nekoliko ne previše hitnih poslova. Iako nisam verovao u zlokobne priče koje sam čuo u varoši o tome kako današnji događaji najavljuju revoluciju, a još manje da će se ona, u slučaju da do nje i dođe, brzo proširiti po naprednim i mirnim poljima Safoka, završih preporučujući mu da proveri ima li među mojim zakupcima i poslugom opravdanih žalbi na koje niko nije obratio pažnju i nekih neospornih radikalnih tvrdnji.

Zapečatih pismo pa se opustih iscrpljen posle meteža i napestosti slušajući tišinu spolja. Dok su prolazili beskrajni minuti, dođe mi moja ljubav, tako živo da samo što ne posegnuh da je uhvatim za šake, na usnama osetih senku njenih usana, a ruke me zaboleşe od njenog odsustva.

Smrkavalo se kada je dadilja navalila da donese hladno meso s hlebom i sirom. „Žao mi je što nema ničeg drugog, gospodine“, reče ušavši u sobu za sluškinjom i budnim okom prateći kako ova postavlja tanjire, „ali ručali smo u podne, pa osim ovog u ostavi, uza svu dobru volju, nemamo ni zalogaja.“

„Ovo je i više nego dovoljno, gospođo Hilis“, rekoh, „a pored svega što morate da radite... Je li gospođica Darvord jela?“

„Sići će, a ja ću sedeti uz blaženo jagnje. Njoj je hrana neopходna.“

„Gospođo Hilis, jeste li sigurni da će gospođa Darvord odobriti moj ostanak ovde?“

Ona potkrati fitilj gasne lampe pa vrati staklo. „Tako je bolje. Ne brinite, gospodine, gospođa Darvord zna da sam i ja tu, a kako stvari stoje, ubeđena sam da neće imati primedbi. A ostatak sveta ono što ne zna ne može ni da osuđuje, tako ja mislim. Gospođica Lusi je oduvek sve radila po svome, čak i dok je bila dete, a nikad nije marila šta će reći zli jezici. Ako je po deset puta nisam zvala da siđe s visokog hrasta u dvorištu, nisam nijednom. Opet ništa nije vredelo. Kasnije bi se izvinjavala, ali nije odustajala. Odande se bolje vidi, govorila bi, čak i pored sveg onog lišća. Gospođica Heti je bila sasvim drugačija. Nju ne biste uhvatili kako cepa najlepšu haljinu pentrajući se na kapiju, niste morali da brinete o tome, gospodine majore Ferharste. Dičićete se s njome, blagoslovena bila. A i gospođičićem Tomom, samo da preživi. Sad me izvinite, idem po gospođicu Lusi da dođe na večeru.“

Zbog otvorenosti gospođe Hilis u vezi s razlogom mog dolaska u Lankašir bilo mi je pomalo neprijatno kad je ušla gospođica Darvord, ali ona je samo delovala nestrpljivo kad ustadoh da joj ponudim da sedne, i mada nije pojela ništa naročito, bacila se na hranu isto onako odlučno – mada otmenije – kao vojnici kojima daju hleb i sir nakon tri dana zaredom na volovskom mesu i šaci brašna. Ona podiže pogled i vide da se smeškam.

„Razmišljao sam o tome koliko smo samo puta sanjali o ovakvoj večeri tokom rata“, objasnih joj kako ne bi pogrešno razumela razlog mog raspoloženja. „Vrlo često smo, izgleda, izmicali komori ili bi nas oni jednostavno izgubili.“

„Kako vam zavidim što ste videli veći deo Evrope“, reče ona. „U stvari, jeste li imali vremena da se divite prirodi?“

„Još kako, kad bismo se ulogorili, a još više kad bismo krenuli. Čak i Laka divizija maršira dovoljno sporo da čovek ima dobar pogled s konja, osim kad se podigne mnogo prašine.“

„Je li istina da se u bici ne vidi gotovo ništa od dima baruta?“
„Pa, to zavisi.“

„Od čega?“, upita ona i odseče krišćicu sira.

„Najviše od vetra: koliko ga ima i iz kog smera duva. I od vremena, terena i rasporeda koji je napravio komandant. Imao sam nekad pogled na bojno polje na kojem bi mi pozavideo general, a nalazio sam se i u situaciji da ne vidim rođeni prst pred okom, a kamoli svoje ljude ili neprijatelja.“

Ona klimnu glavom. „Tako sam i mislila.“

„Tako ste i mislili?“

„Da. Radim na kompletu gravira za oca – *Dvanaest viđenja uspona i pada francuske tiranije* – viđali ste takve.“

„Jesam. Samo nisam znao da se i dame bave njihovom proizvodnjom.“

„Ja uvek tražim nove modele za taj rad. Zato sam i došla ovamo: da skiciram sastanak. Zar niste znali?“

„Vaša majka je rekla samo da ste u poseti dadilji.“

„Naravno, i to.“ Zasmeja se, a radost joj vrati boju u obraze. „Ona izbegava da priča o tome, kao i Heti. Ne znam zbog čega. Mama je sa svojom majkom radila s mlekom i u smočnici a Heti voli svoj ručni rad isto koliko ja crtanje. Samo, meni je to što učestvujem u očevom poslu nešto sasvim drugo, nešto što ima značaj. Ili su se možda vremena promenila. Trudim se da ne gubim nerve kad o tome pričaju kao o crtkanju mlade dame.“

„Ali radite i to“, rekoh i pokazah na zidove iza nje. „Doduše, bolje od većine mladih dama.“

„O, da“, reče ne pocrvenevši, niti poričući. „Drugačije je, ipak, oživeti čitavu scenu, sa stotinama figura, i objasniti presudni trenutak u istoriji. Mora biti prijatno za oko, a opet istinito. Samo ne znam da li ću imati hrabrosti da izradim te skice.“ Ona spusti salvet i ustade. „Moram da idem. Iskamčila sam obećanje od dadilje da će otići da se odmori čim se ja popnem.“ Dok sam joj pridržavao vrata, ona reče: „Mogu li da vas pozovem ako mi bude potrebna pomoć s njim? U ponoć mora ponovo da popije lek.“

„Svakako.“

„Hvala vam.“ Ona hitro ode gore.

Vratih se pisanju pisama. Napolju se začuše zvona koja oglašavaju početak policijskog časa i lagano na grad pade vrela tišina.

Bilo je dva minuta do ponoći kad kucnuh na vrata Tomove sobe. „Mislio sam da će vam biti potrebna pomoć oko leka.“

Ona klimnu glavom pa hitro ode do stola gde su stajale boca i čaša uz gasnu lampu koja je slabo gorela. „Hvala. Moramo ga i okrenuti, po lekarevom uputstvu.“

Tomova naprsla ruka ležala mu je na grudima, dižući se i spuštajući sa svakim plitkim dahom. Košulja mu je iscepana kako bi mu ruka bila nameštena. Pod platnom su se videli podlivi tamni kao mastilo, rasuto da pokaže otisak čizama i kamenica koje su udarile u njegovo meko meso. Podigoh mu ramena što sam pažljivije mogao, vodeći računa o ruci, osećajući kako je, uprkos tome što je mršav i tek dete, težak od oklembesnosti. Znao sam da će uskoro proslaviti šesti rođendan. Čudilo me je kako sudbina tako malog dečaka, tako neznatne duše, može obuzeti odrasle muškarce i žene.

Gospođica Darvord sede s druge strane i primače mu čašu ustima. Tom zatrepta, ona mu kanu kap po kap lek u usta, a ja primetih kako mu se grlo steže i kako guta. Kad Tom ispi sve, ona reče: „Moram da ga okrenem na bok.“ Ona pokupi nekoliko jastuka uklonjenih s kreveta, a ja ga polako okrenuh od sebe držeći mu povređenu ruku odozgo, pa ona pređe na moju stranu kreveta i podupre mu leđa jastucima i još mu jedan postavi pod ruku. Mirisala je na boju i terpentini, od znoja joj se lokna zalepila za obraz i tamo osušila a haljina od običnog materijala beše prašnjava i umrljana krečom na jednom rukavu.

Ona uzdrhta. „Zahladnelo je. Moram ga pokriti.“

Kad raširi pokrivač, mirni vazduh se uskovitla i oduva papir sa stola na pod. Sagnuh se da ga dohvatim pa spazih da je to crtež Toma, kako leži sklopljenih očiju, obasjan svetlošću lampe.

„Morala sam nešto da radim!“, reče gospođica Darvord. „Mislila sam i da bi to moglo – mislila sam da bi Heti mogla...“ Ućuta.

„Izgleda sasvim smireno“, rekoh i spustih crtež na sto.

„Dadilja mi je napomenula da ima mnogo ručnog rada ako želim da se zabavim, ali obrublivanje maramica mene ne zabavlja.“

„Ne, zaista“, složih se. „Nikad nisam razumeo kako to može biti glavni posao tako velikog broja pripadnica vašeg pola kojima ne nedostaju sluškinje da taj posao obavljaju.“

„O, pa zato što nam majke govore da tako treba. Za mene lično, jedina igla koja može da me zainteresuje jeste ona za bakrorez“, reče ona. „No, mnogima je to pravo zadovoljstvo. Heti šije izuzetno, izvezla je neverovatno lepu posteljinu za...“ Ne dovrši misao, a ja o tome nisam mogao da govorim, mada sam znao za koju je priliku pripremano to platno jer mi je rečeno za tugu gospe Grinšo zbog gubitka željenog deteta, vrlo brzo nakon smrti muža. Posle nekog vremena ona reče: „Zar nećete da sednete?“

„Hvala vam. Da, sinoć sam video neke ručne radove gospe Grinšo i veoma im se divim.“

„Ima odličan ukus i veštinu ravnu njemu.“

„Da ga ne uznemirimo?“, upitah je pridržavajući joj stolicu.

„Nećemo, sve dok tiho govorimo. Volela bih da mi pričate o svojim putovanjima.“ Dok je to govorila, podigla je papir i olovku, pa kako sam shvatio da čak ni crtanje nije dovoljno da joj skrene pažnju tako uznemirenoj, počeh da pričam.

Pričah joj o elegantnom Lisabonu gde svaki *palácio* ima svoje uhode, koji leluju kao senke na suncu; pričah joj o Madridu u kome je blistavi vazduh jednog dana burbonske boje, a sledećeg bonapartističke; o siluetama mavarskih tvrđava naspram španskog sutona; i o grebenima i jarugama Pirineja, izbrazdanim u izmaglici, i njihovim ledenim potocima što se prostiru kao čipka po sivim i zlatnim stenama. Kao da mi je pređašnje

maštanje sve ovo učinilo stvarnim, ustuknuh pred ovim poslednjim sećanjem i ućutah.

Gospođica Darvord se zagleda načas u mene, zaustavi olovku, pa ponovo skrenu pogled na crtež i ne reče ništa.

Posle nekog vremena reče: „Nadala sam se da ćete me, ako vam to nije prevelik napor, posavetovati oko mog crteža Vaterloa. Nisam sigurna da sam ga dobro uhvatila, mada sam pročitala sve što sam mogla.“

„Svakako da to mogu“, rekoh, pa još neko vreme počutismo, tako da jedini zvuci u sobi bejahu Tomovi kratki uzdasi i šum olovke gospođice Darvord. Pored mog lakta lampa je sijala mirnim svetlom.

U četiri ujutro dadosmo Tomu ponovo lek i vratismo ga na leđa. On otvori oči i kao da je bio svesniji okruženja. Čak se malo i zagrcnuo lekom, kao da mu se nije milio. Kad ga ponovo spustih na jastuk, on pogledom otprati gospođicu Darvord po sobi. Zatim iznenada nabra čelo. „Izgubio sam se“, reče.

„Jesi“, potvrdi ona, „ali smo te našli.“

Na njene reči on ponovo sklopi oči i u trenu zaspa.

Kad je otkucalo pet, dadilja poče da se kreće u susednoj sobi, a u daljini se začuše povici uličnih prodavaca po dvorištima i bočnim uličicama varoši.

London, 2006.

Nije potrebno da stoji preda mnom da bih poverovala šta se dogodilo – da sam bila tamo – kao što mi nisu potrebne moje fotografije, ubedljivo mladalačke i nespretne kakve jesu. Pa čak ni Stivenova pisma. Pisma govore o početku – jednom od početaka – baš kao što ovo govori o jednom od svršetaka. Ipak nije potrebno da je držim na pisaćem stolu. Uz to, suviše je osetljiva.

To je jedna od prvih dagerotipija, preko sto pedeset godina stara. Reč je o obradi pozitiva, obično objašnjavam, ploče se neposredno eksponiraju, tako da je svaka jedinstvena. Ako se staklo slomi, izgubljena je zauvek. Kutija joj je od istanjene kože, nalik kutiji za nakit. Bravica je malo zaribala od starosti, ali se poklopac lako podiže. U njoj staklena ploča leži podglavljena crnim plišanim jastučetom. Kad je nagnete spram svetla, slika blesne i zatreperi, tako precizno, tako svetlo i tako tamno, da trenutak njenog snimanja deluje kao da živi u staklu. Sunce dotiče stubove i dimnjake Kersi hola i svetluca među tamnim krošnjama kasnog leta. Njegovi zraci padaju na travnjak, miluju zavoj stepeništa, uvlače se kroz poluotvorena vrata na kojima stoji prilika u dugoj haljini. Baš tada – u tom času – otvorio se objektiv, uhvatio snop svetla i tame, bacio ga na ovo staklo i zauvek fiksirao sunce i senku tih nekoliko sekundi. Zatim je sunce krenulo dalje, odneviši sa sobom dan, a ploča je primila te senke i zadržala ih, pa ih prenela na druga mesta i u drugo vreme dok ponovo nije pronađena. Jedno od tih drugih vremena bilo je moje.

Safok, 1976.

U početku je putanja kroz London bila ista ona kojom smo uvek išle za Sautend, na odmor. Leto za letom, godinama, nadala sam se Španiji, kao što je mama obećavala, ali nikada nismo otišle. U trenutku kad smo izašli iz Londona i našli se na autoputu, bila sam već sasvim izgubljena. Autobus je brundao dalje, poluprazan, kilometrima i satima vrelog praznog vremena, a kad je stao na stanici imala sam samo trenutak pre nego što ustanem i suočim se sa sledećim korakom. Kad sam izašla, tamo je već stajao ujka Rej. Bio je oznojen i dah mu je smrdeo na piće, kao i kad je bio kod nas u stanu, a odeća mu je delovala kao da je nekad bila skupa, ali u poslednje vreme nije prana ni krpljena.

„Ana! Stigla si!“

„Nije bilo teško, to je samo autobus.“

„Naravno. Daj mi prtljag. Je l' Nensi – tvoja majka – dobro stigla u Španiju?“

„Jeste.“ Nisam nameravala o tome da pričam, ne ujaku koga sam videla dvaput u životu, a prvog puta se i ne sećam.

Osećala sam da bi mogao da kaže još nešto, možda o tome kako mora da mi ona nedostaje, ali nije: vladala je tišina dok smo hodali po jari što je izbijala iz asfalta, pa je rekao: „Evo nas.“

To nije bio auto, nego prašnjav, star, beo minibus, kao kombi, potpuno prazan, pa sam mogla da primetim kako su plastična sedišta pocepana i iz njih ispada punjenje. Mora da se dugo pržio na suncu jer kad sam otvorila suvozačka vrata, u lice mi je udario smrad usijane gume, benzinskih isparenja i nogu. Ujka Rej je spustio pozadi moje kofere, s nekim kesama iz radnje, pa je seo napred.

Motor je zveketao i šištao – trebali su mu štelovanje i produvavanje, kako bi mamin dečko rekao. Neko vreme je ujka Rej bio obuzet provlačenjem kroz saobraćaj i uske ulice pa ništa nije govorio, što je meni odgovaralo. Ipak sam morala da se pitam kako će mi biti u školi Kersi hol.

Mama je pokušala da ublaži to što me je šutnula tamo. Doduše, nisam ni želela da idem na Kosta del Sol s njom i Dejvom, pa kad se njih dvoje žvalave da se osećam suvišnom. Uz, kao što je rekla, moj ten, izgledam kao da sam dve nedelje provela u Fuenhiroli posle jednog sunčanog vikenda, tako da zapravo i ne moram da idem tamo da bih pocrnela. Ipak, trebalo je da znam kako ću, ma šta ona isplanirala, ja izvisiti. Stvar je u tome što nije htela da me pusti da ostanem sama u stanu.

„Ana, ne mogu da priuštim stanarinu“, rekla je, „a svakom drugom sem Reja morala bih da plaćam više nego za tvoju hranu“, ali nije ni to u pitanju. Ona nije baš rekla da nema poverenja u mene, ali je gomilom drugih reči pokrila ono što smo obe znale, ono što se zapravo dešavalo.

„Biće ti sjajno“, trtljala je dalje. „Velika kuća na selu, bar tako zvuči. Možda će čak biti i devojčica s kojima ćeš moći da

se prijateljiš. Rej mi je kazao da ponekad neka ostane tu za raspust. Kao i neki profesori i nastojnica. A i on će biti tamo. Živi u stanu na vrhu škole. Sećaš se Reja, bio je onda, kad si ti imala – šta ja znam – pet godina? Šest? Ujka Rej Holman – ja sam promenila prezime kad sam te rodila, znaš. Ali Rej je u redu i... i ona neće biti tamo. Rekao mi je da ona nikad nije tamo – živi negde drugde. Kilometrima odatle, na drugom kraju Engleske. Ona... ne bih te poslala da je ona tamo. Tvoja baba. S njim sam se srela već nekoliko puta i krajnje je vreme da ga i ti upoznaš – on ti je ujak. Još je i mlađi od mene. Ima samo trideset godina“, rekla je, ali on mi tako ne deluje, nekako je zgužvan i ima onu plavu kosu koja ne deluje kao da sedi, već da se ukiseljava. „Pozvaću ga sutra na piće“, žurno je nastavila mama a meni je bilo jasno da je to zato što nije saznala sve što treba, samo je prihvatila prvo mesto na koje može da me šutne bez previše muke. „Rezervisala sam ti autobusku kartu – za sledeći utorak, odmah pošto mi odemo. Imaćeš lep raspust, a čim Dejv i ja nađemo hotel koji možemo da kupimo i koji će zaista dobro raditi, poslaću ti novac da dođeš i ti.“

Rej je pričao nešto o novoj obilaznici zahvaljujući kojoj se mnogo brže stizalo i nakon izvesnog vremena prorediše se i nestadoše kuće s obe strane puta a mi skrenusmo na drum s odvojenim smerovima, napravljen od betonskih ploča s katrovom na sastavima, preko kojih prelazite uz ono *truc, truc, truc*, kao da vam srce preskače.

„Imam jednu novost“, reče ujka Rej iznenada, kao da je to dugo pokušavao da iskaže. „Jedna stvar – ništa značajno zaista – ali baba ti je ovde. Stigla je juče.“

„Oh.“ Jedino to sam smislila da izgovorim. Moja baba je osoba o kojoj mama nikad ništa nije pričala. Osim tog jednog puta: *Živi negde drugde. Kilometrima odatle, na drugom kraju Engleske. Ona... ne bih te poslala da je ona tamo. Tvoja baba.* Pre toga nikada. Nekad sam morala nešto da je pitam, zar ne? Samo što se ne sećam. Kao da je njeno ćutanje bilo čvrst zid

koji nisam ni očekivala da mogu preskočiti. Nikad se nisam potrudila ni za njeno ime da pitam.

„Ona... Neočekivano je stigla. Ali ubeđen sam... Mnogo je bolje sada. Ubeđen sam da ćete se dobro slagati. Ubeđen sam da će sve biti u redu.“ Zatim skrenu pogled sa druma, sa mene, pokaza na neki šumarak, pa reče: „Eno je – škola Kersi hol“, kao da bi to trebalo na mene da ostavi nekakav utisak ili tako nešto.

Samo okrenuh glavu i rekoh: „Izvini, nisam je videla.“

„Rekao sam joj da dolaziš. Raduje se što će te videti.“

Možda će to biti kao u filmu, nekom dečjem filmu, kao što je *Deca železnice*, kad Roberta trči peronom ka svojoj... Ne. Neće biti tako. Nisam imala nameru da se nadam nečem takvom. Nikad nije tako.

Vozili smo se još neko vreme, pa smo skrenuli na utonule puteljke i najzad stigli do prilaza koji je vodio između visokog tamnog drveća. Uskoro se ukazala škola. Hoću reći, kuća.

Bila je veoma velika za kuću, ali premala za školu. Zdanje od kamena, nekako prljavog i izbledeleg izgleda, sa mahovinom koja se uvija kao brada niz oluke, s redovima mračnih prozora, suviše umrljanih da bi sijali, i s dimnjacima na oba kraja i čitavom dužinom krova, nalik nekoj džinovskoj kućici za lutke odbačenoj na tavan i ucrvotočenoj jer je niko više ne želi. Minibus stade iza kuće i kad izađoh vladala je potpuna tišina, sem brundanja koje je dopiralo sa druma s one strane kuće i iza šumarka. Trava je bila nekako kućinasta. Nedeljama nisam videla čestito zelenu travu zbog vrućina.

Ujka Rej izvadi oba moja kofera iz prtljažnika. „Ovuda“, reče, a ja nisam odmah videla kuda pokazuje, prema vratašcima koja nisam ni primetila od kanti za đubre i polusrušenih šupa. Pogleda me preko ramena i osmehnu se kad ga sustigoh. „Bojim se da će te u početku sve malo zbunjivati. Ovaj prolaz vodi do kuhinje. Ovuda se brže stiže do hodnika i stepenica nego na glavna vrata.“ Kuhinja je bila prostrana, dovoljna za školsku

kuhinju, sva u čeliku i aparatima, a iz nje se odvajao hodnik s pokretnim vratima obloženim zelenim izdrpanim filcom, koja su vodila u veliku dvoranu.

Samo, nije to bila školska dvorana za okupljanje i tako to, bila je to dnevna soba kakva i treba da bude u kući, jedino ogromna, ogromna, ogromna. Zastadoh u podnožju stepenica, najednom svesna toga kako se čovek oseća ako ga gurnu iz aviona pre nego što se sruši. Majušan i izgubljen, a oko njega hladni i sivi nebo i more, i praznina – sve ono što ne možeš da vidiš – koji ga pritiskaju.

Rej stade nasred crno-belog poda i okrenu se k meni, pomalo nespretno zbog kofera koje je držao u rukama. „Dobro došla u Kersi hol, Ana. Veoma mi je drago što si konačno ovde.“

„Gde su svi?“, upitah zato što nisam želela da pokažem kako se osećam. Nisam želela da deluje kao da sam se nadala nečem drugačijem.

„Otišli su kućama. Nastavnici i deca. Škola je zatvorena.“

„Već?“

„Banka... Ovaj, zatvorio sam za sva vremena. Bojim se da nisam stigao Nensi da upozorim na to. Malo je zamršeno. I uz to sam morao da idem u Devon po tvoju babu. Ali ubeđen sam da će sve biti u redu. Ja – zaista nam je drago što si ovde. Hodi, pokazaću ti tvoju sobu. Nadam se da će ti se dopasti.“

Popesmo se uza stotine škripavih stepenika pokrivenih linoleumom i prođosmo duž hodnika s numerisanim vratima. Moja soba je bila nalik spavaonici u filmovima o internatima *Tata dugonja* ili *Zbogom, gospodine Čipse*. Deset gvozdenih kreveta poređanih u dva reda i s golim prugastim madracima. Na prozorima zavese, duge i mlitave, tako izbledele da se uopšte ne nazire da li su imale šaru. Na jednom krevetu ležala je uredno složena gomilica čaršava i ćebadi i jedan istanjen peškir. Donji prozori su svi bili od reljefnog stakla, kao na kupatilu, pa se kroz njih nije videlo.

„Evo nas“, reče ujka Rej. „Raskomoti se, kao kod svoje kuće.“ Budući da mi je *kod kuće* uvek bio neki govijiv opštinski stan,

teško mi je bilo da to postignem. „Ja – mi obično jedemo oko jedan, svako za sebe. U kuhinji uvek ima hrane. Ako pak nešto naročito želiš da jedeš, kaži mi. Mogu to da uzmem kad sledeći put odem u varoš.“

Ne marim toliko šta jedem, sve dok je toga dovoljno, a uvek ga je bilo, taman toliko. „Hvala“, rekoh.

„E pa, ostaviću te da se raspakuješ. Zatreba li ti šta, biću negde dole. Samo vikni.“ Zvučalo je kao da to zaista i misli, prošlo mi je kroz glavu. Zatim mi je uputio još jedan osmeh, zapahnuo me zadahom, pa izašao.

Pogledala sam na sat, koji mrzim jer mi ga je dao Dejv u jednoj od onih njegovih kampanja za pridobijanje Ane. Još jedan sat do hrane, a ja se ne ložim na odricanje od jela.

Nemam neku plišanu životinjicu niti išta slično, pa sam jedino želela da iz kofera izvadim radio s budilnikom. Pronašla sam utičnicu pa kad sam ga uključila i pogledala kako stoji tamo, osetila sam se malo više kao kod kuće. Uključila sam radio zato što uz neku radio-stanicu znaš da su oni tamo istovremeno kad si ti tu. To je stvarno. Ali nisam mogla da uhvatim nijednu londonsku stanicu, samo je neprestano šištal, a na satu je stajalo 00.00. Ovo putovanje je obrisalo vreme.

Okrenuh dugme i nađoh vesti o otmičarima iz Entebea, i o Severnoj Irskoj, i o suši. Zatim obaveštenja o saobraćaju, ali su mi imena mesta bila prazne reči; nisam ih osećala kao mesta u koja bih mogla da odem, koja su stvarna. Kao kad si negde izgubljen a sva lica i imena su ti strana i ne možeš da nađeš nikoga ko bi ti pomogao.

Odabrala sam krevet, onaj u uglu sa prozorima na obe strane, koji su po njemu bacali svetlost u kvadratima. Kad sam odvrtila pogled s prozora, ona – kako je to onaj stari pakosni moron Moran iz likovnog zvao? Zaostala slika – da, ona zaostala slika, izrazito crna s belim šipkama, urezala mi se u oči.

Počela sam sa raspakivanjem većeg kofera. Tad sam začula korake po linoleumu. Okrenula sam se. Bila je to neka žena, ni

mlada ni stara, nekako nalik nastavnici. Ušla je u sobu. „Jesi li ti Ana?“

„Jesam.“

„Ja sam Bela“, reče kao da bi to trebalo nešto da mi znači. „Tvoja baba.“

Moja baba. Nije prišla, niti pokušala da me zagrlji, hvala bogu. Nije delovala ni kao da je naročito radosna što me vidi.

Na sebi je imala istegljenu suknju od tvida i debele čarape boje blata, po onoj vrućini, i izlizane ravne cipele nalik čamcima. Kosa joj je bila mišjesmeđa i prava, nimalo seda, nekako masna, skupljena u punđu. Mamina bi bila ista takva, pomislih, samo što ne znam koje je boje kad nikad ne pusti dovoljno dugo izrastak da bih proverila. Ja sam kosu i crne oči nasledila od oca, ko god on bio, kao i kovrdžavost, kaže mama kad je uhvati da se pravimo da smo sestre, pa je to još jedna od stvari na kojima mu nisam zahvalna jer bih volela da mi je kosa sasvim ravna, svilenkasta i plava. Nikad o njemu ne kaže ništa više od toga, ali mi diže kosu navrh glave i isprobava razne frizure ili mi stavlja šnale i tako nešto u kosu. Ponekad poželim da je ispravim, ali ona kaže da bih onda izgledala kao nešto iz porodice Adams, i ja se spremam da negodujem, kad se začuje zvono na vratima a ona me gromko i sočno poljubi, dohvati tašnu i otrči do vrata, pa je možda neću videti te večeri.

„Dobro došla u Kersi hol. Imaš li sve što ti treba?“, upita me baba.

„Mislim da imam“, rekoh pa dodadoh, malko zakasnelo, „hvala“, mada nisam znala zašto: nije baš da je Rej morao da obezbedi krevet ili sobu posebno za mene, a ona nije učinila ama baš ništa.

Ona sede na krevet koji sam odabrala za sebe. „Znači, počela si sa raspakivanjem?“

„Da“, rekoh i pomislih: Šta inače izgleda da radim?

„Zovi me Bela“, reče ona. Meni ne pade na pamet ništa što bih joj odgovorila. Ona produži: „A kako je... kako je Nensi?“

„Mama? Dobro je. Otišla je u Španiju.“

„Reče mi Rej.“ Ona se obazre. Bila je vrlo mršava, nekako nemirna, čak i dok sedi. Mirisala je starije nego što je izgledala pod nekim parfemom koji je imala. „Tvoja majka... i ona bi bila dobrodošla ovde, znaš. Rej kaže da joj je to rekao. Da te smesti.“

Mama nije pominjala ništa o dolasku sa mnom, niti da je to Rej predložio. Nije želela da mi pomogne? Pošto bi to značilo da treba da dođe ovamo? „Nije imala mnogo vremena. Morali su sve da srede, pasoše, avionske karte i novac.“

„Uvek je nekud žurila. Rej je pouzdan.“ Nisam znala šta da kažem, pa sam nastavila da ređam odeću u fioke. Nisam mogla baš da kažem: „Nije trebalo da ti budeš ovde.“ Osim toga, nisam mogla da primetim šta je to s njom tako loše, zaista. Možda mama samo izvodi jedno od svojih preuveličavanja, istinska ljubav ili slomljeno srce, svi su ili divni ili grozni. A i to je sve bilo tako davno. Možda baka – Bela – možda je ona sasvim u redu. Na kraju krajeva, ona mi je blizak rod.

Ona ustade s kreveta i obazre se nekako škiljeći, kao da je kratkovida. „Pa, moram da idem...“ Baš me je zanimalo kuda. Ona opet poče: „Nadam se da imaš sve što ti treba. Rej reče da ima sve što je deci potrebno. To mu bar nisu mogli zameriti.“ Pođe iz sobe. Na pola puta zastade i okrenu se. Morala je da govori glasnije pa joj je glas zvučao pomalo promuklo. „Da li je Nensi...“ Ućuta. Pa opet nastavi: „Pa, drago nam je što si ovde. Ako joj budeš pisala, pozdravi je“, pa se okrenu i izađe.

To je bila moja baba. *Banka...*, pomenuo je Rej. *Morao sam da idem u Devon po tvoju babu.* Gde je ona bila? Da li je to iziskivalo novac koji on više nema?

Imala sam prilično jak utisak kako je to nešto o čemu zaista ne želim da razmišljam. Ali, i pored toga, znala sam da će to lebdeti iznad svega, da ću se pitati šta tu nije kako treba, zbog čega je škola zatvorena, zašto je Bela bila... tamo gde je već bila.

Rasporedila sam svoje stvari, ali su delovale kao da tu ne pripadaju, kao da soba nije marila da sluša ili da se promeni

zbog mene. I crveni koferi za koje je mama kazala da će se lako primetiti na aerodromu, i ešarpe i perle kojima sam ukrasila ogledalo. Našla sam selotejp i zalepila nekoliko slika i one su malko pomogle: Tanjina poruka: *Srećno u novom domu* i slike koje sam iscepala iz *Kosmopolitena* – Pol Njumen i Džon Kari i jedna sa belim medvedom na Arktiku jer izgleda tako smrznuto i lepo. Mama je obećala da će mi poslati razglednicu iz Španije, ali za to treba nedelju, pa čak i deset dana. Mogla bih i nju da zalepim pa će soba možda i delovati kao da me želi.

Kad sam sišla, Rej i Bela su sedeli za stočićem u uglu kuhinje. Na njemu je bilo tanjira, nekoliko mrlja i mrvica hleba, a pred Belom je stajala čaša vode. Sunce je prodiralo u prostoriju i bilo je vrelo i mrtvo s onim velikim ventilatorima na prozorima koji se nisu micali. Bili su tu i električni lonac za grejanje vode i toster uobičajene veličine, kao da plivaju na pultu, ali sve ostalo je bilo ogromno – šporeti i mikseri, frižideri s ručkama nalik velikim šrafovim, i delovalo je štrokavo i mrtvo na vrelini.

„O, Ana? Da, naravno. Ručak. Eno frižidera. Sama se posluži.“

Pronađoh nešto hleba i sira pa napravih sendvič s prilično uvelom salatam.

„Nadam se da imaš sve što ti treba“, reče Bela kao ranije.

„Da, mislim.“ Nisam imala gde da sednem.

Rej vide kako se osvrćem pa ustade. „Sedi za sto, Ana. Ja sam završio.“ Muva slete na mrve. Kad Bela pruži ruku da je otera, on se trže, ali ona je samo to uradila pa je on odmah zatim pokupio oba tanjira, otišao do jedne od velikih sudopera i odvrnuo slavinu. Ja sedoh pa zagrizoh sendvič.

„Znači, napustila si školu?“, upita Bela.

Teško mi je bilo da se ratosiljam hrane iz usta. Konačno rekoh: „Da.“

„Nisam znala da imaš šesnaest godina.“

„Nemam još. Nije vredelo da tražimo novu školu za kratko vreme.“

„Kada ti je rođendan?“

Najednom pomislih: To bi trebalo da zna. Dobro, ona i mama ne govore, ali ona mi je baba. Trebalo bi da zna. „U decembru. Desetog.“

„Koje si ispitate opšteg obrazovanja imala? Ili si radila samo posebne?“

„Ni jedne ni druge. Oni se rade tek iduće godine.“

„Svašta!“ Bela ustade pa dopuni sebi čašu vodom iz slavine. Rej se saže i pomeri u stranu, malo posrnuvši, da bi joj napravio mesta. „Nisi ti kriva. Verovatno sam mogla i da pretpostavim kako će biti.“

„Ja ću – izvinite me, Bela, Ana – imam posla“, reče Rej i izađe. Zatim proturi glavu kroz vrata. „Bela, zar nisi htela da mi pomogneš s ovim dokumentima?“

„Odmah dolazim, Reju“, reče ona i njegove glave nestade. Ona ponovo pogleda u mene. „Ne, svakako nisi ti kriva. Nensi je. Nikad ništa nije uradila kako treba. Srećom da je Rej uvideo njene greške i učio iz njih.“

Da li je mislila kako sam i ja greška? Ako jeste, to je ono što mama zaista nikad nije izgovorila, ali sam znala da je vrlo često mislila, svaki put kad zbog mene nije mogla nekuda da ode ili nešto da radi, ili zato što hrana i odeća za mene koštaju.

Završila sam sendvič. Poslednji zalogaj nije bio ništa ukusniji od prvog. Bela je i dalje stajala kod sudopere i nije pila vodu. Nešto kasnije je dodala: „Ima tu negde kafe ako ti se pije.“ Obazrela sam se oko sebe. Bilo je mnogo kuhinjskih ormarića. „Bojim se da ne znam gde je. Tek sam i sama stigla.“

„Da, rekao mi je Rej“, uspela sam da kažem kao da nisam baš zainteresovana. Mada sam na izvestan način bila znatiželjna.

„Ja sam... poslednjih nekoliko godina živela sam na zapadu. Zbog zdravlja. U – u staračkom domu. Međutim, kako je škola zatvorena, Rej nije mogao... rešili smo da opet budemo zajedno. I, naravno, ovo nije daleko od mesta gde sam podigla njega i tvoju majku. Možda ti je – možda ti je majka pričala.“

„Nije.“ Glas mi je zvučao ne samo nezainteresovano već i ravno i grubo, pa sam dodala: „Zapravo nije.“

„A sad si ovde, što je dobro.“

„Jeste“, rekoah pa shvatih da nekako to i mislim, bar dok sam joj bila okrenuta leđima i otvarala ormariće. Oni su uglavnom bili prazni, ali u trećem je bilo veliko pakovanje kafe sa oznakom „ugostiteljska veličina“.

Taman sam sebi kuvala kafu kad je iz bašte naišao neverovatno prljav dečkić. Bio je otprilike uzrasta kad se polazi u školu, pretpostavila sam, ali je na sebi imao štrokav šorts i ništa više. Telo mu je bilo sve umrljano blatom, kosa bi mu bila plava kad bi mu je neko oprao, a na kolenima je imao kraste od ogrebotina. Nije gledao u mene, već samo iskosa u Belu. Ona se nije ni makla, a on je, malo zastavši, prišao frižideru, otvorio ga pa izvadio poluprazno pakovanje šunke. Izvadio je sve parčiće odjednom, tako da se od onog sulca oko šunke prašina na njegovim rukama pretvorila u tamno blato, pa je sve strpao u usta.

Na kraju mu rekoah: „Zdravo“, ali me on samo pogleda iskosa.

„Odgovori joj“, reče Bela a on se trže. „Ona ti je rođaka.“

On promrmlja nešto što je ličilo na „zdravo“ a komadići izgrizene šunke popadaše mu po podu.

„Stvarno!“, viknu ona. „Odmah digni to“, ali on samo kao da se skupi u koži želeći da postane nevidljiv. Zatim se okrenu i izađe na vrata u baštu.

„Opa! Nisam znala da imam rođaka“, rekoah. „Kako se zove?“

„Sesil.“ Zbog načina na koji je to izgovorila, zvučalo je još blesavije, kao „sisi“.* „U stvari, on ti nije rođak, samo mu je majka Rejeva drugarica. Sam bog zna ko mu je otac. A od početka sam smatrala da je nestabilan, zašto ga ona inače ne bi htela? Rej je toliko dobar da to nije dobro za njega. Nagovorila ga je da pazi neko vreme malog, a onda je jednostavno nestala. On se prema Sesilu ponaša kao prema članu porodice“, dodade

* Engl.: sissy – seka persa. (Prim. prev.)

pomalo prezrivo. „Ali sad si ti tu. Prava porodica. Nadam se da imaš sve što ti treba?“ To je pitala već treći put.

„Čini mi se da imam. Samo, gde su ovde radnje?“

„Jedna je u Kersiju, ne znam koliko ima hoda do nje. Mislim da ti ujak ponekad ide kolima u Hadli. Mogla bi da ga zamoliš da te poveze.“ Ona se odlepi od sudopere. „Trebalo bi da odem i pomognem Reju. Kaže da ima mnogo papira koje treba srediti. Potrebna mu je moja pomoć.“

A ja sam imala muku šta ću sa sobom. Televizor nisam ni videla. Da ste mi rekli kako je preda mnom osam nedelja tokom kojih ništa ne moram da radim osim da ono nekoliko majica uredno perem, pomislila bih da je svemir rešio da me prvi put ostavi na miru. Verovatno sam pretpostavljala da u pravom životu nije tako. Za početak, bila sam sto pedeset kilometara od najbližeg *Vulija* – verovatno još dalje od *Butsa* i *Aur prajsa* – i hiljadama kilometara od Tanje i Holi.

Znam šta devojkama pada na pamet ako ih ostaviš same, mislila je mama, ali ako veruje da ću ispasti kao ona, greši. Ne zato što se nekad nešto loše desilo, već samo zbog momaka. Ne znam zašto misli da ne mogu da ostanem sama. Ne treba *meni* govoriti kako muškarci hoće samo jedno pa te, kad to dobiju, ostave. *Ja* znam da je seks samo seks. I tačka. Oduvek sam to znala, od onog prvog puta. *Ja* znam da sebi ne smeš dozvoliti da se nadaš ničem drugom – treba samo da uživaš dok te on stvarno, stvarno želi, zato što neće još dugo. Mami treba to govoriti, svakog prokletog puta. Jer nju ne skoli ljubav, već amnezija, pa je kroza zid čujem kako plače po čitavu noć kad neki skot učini da joj se povrati pamćenje time što je šutne. Bar joj se amnezija ne proteže i na kontracepciju. Bar ne posle mene, a ne znam šta joj se tada dogodilo jer, osim što znam da sam tako dobila ove mediteranske boje, nikad mi njega nije pominjala. To mi, dakle, ne smeta: nikad nisam želela da imam brata ili sestru. Ne ložim se na decu, kao što se ne ložim ni na zaljublivanje. Bilo kome ko živi s mamom ogadilo bi se i jedno i drugo. Ponekad

pomislim da to radi namerno, pravi veliku gužvu oko toga kako je sve to strašno, da ne bih završila kao ona.

Međutim, od takvih razmišljanja nemam ništa. Bolje da odem i nađem tu radnju, pomislih. U predsooblju je bila mapa pa sam našla papirić i precrtala kako da stignem do sela a da se ne izgubim.

Bilo je veoma, veoma vruće, ali tog leta smo se već na to navikli. A bilo je lepo izaći iz Hola i biti sigurna da neću naleteti na Reja ili Belu i morati da se nosim sa... sa čim? Zapravo nisam znala. Ali šta god da je, stalno je bilo tu.

Neko vreme je visoko drveće bacalo senku na put i među njim sam ugledala onog mališu Sesila kako kopa po borovim iglicama. Onda se iznenada otvorio vidik pa sam videla mnogo dalje, polja s usevima izbledelim i nalik slomljenim kostima svud oko sebe i nebo koje visi nad njima i koje je tamnije od zemlje. Zar ne bi trebalo da se čuju ptice ako je ovo priroda? Sunce mi je pržilo u glavu i leđa i u put, pa se od njega odbijala vrelina kroz tanku kožu mojih indijskih sandala. Kao da me je stizalo s dve strane.

Ispostavilo se da se Karsli sastoji od oko šest neverovatno starih kuća s obe strane jedine ulice, na obronku brda koje se spušta u blatnjavu rečicu, koje nije ni bilo zbog suše. A radnja je bila veličine dnevne sobe našeg najmanjeg stana, sa hlebom, konzervama i mlekom, kao dućan na uglu. Menstruacija mi je prestala prošle nedelje pa nisam o tome morala još da brinem. Nisam videla nikakvo obaveštenje o autobusima. Mora da su se potrudili da ti otežaju što više da odeš odavde. Obično to rade.

U radnji je bilo zagušljivo, ali ne tako vruće kao napolju, pa sam se muvala po njoj sve dok onaj čovek za pultom nije počeo čudno da me zagleda pa sam uzela koka-kolu sa police – mada nisam zaista htela da trošim novac – i platila mu. Nisu imali hladnu, rekao je, ne baš zlovoljno, ali kao da sam zatražila mesec i kesu da mi ga spakuje u nju.

Koka-kola je bila lepljiva i iskričava i kao da mi nije utolila žeđ, mada verovatno jeste. Hodala sam i hodala, a kad sam konačno opet zašla u hlad drveća i naslonila se na otvorenu kapiju, delovalo mi je kao da me je neko umočio u hladnu, tamnu vodu.

Iza mene se, s druge strane kapije, začu glas: „Da li ti je dobro?“ Postariji, dosta fin, s blagim stranim izgovorom, ženski glas.

Odskočih. Naravno da mi je dobro. A bila sam u pravu i što se nje tiče: lice joj je odgovaralo glasu, nekako koščato i istovremeno svetlo i tamno. Ona priđe bliže. Jedna kovrdža joj se odvojila od ostatka kose i zalepila na obraz. „Prevrucе je, zar ne? Molim te, samo se nasloni ako hoćeš.“

„Ne, u redu je. Nije mi ostalo još mnogo da idem.“

„Jesi li odsela kod Reja u Kersi holu? Videla sam da izlaziš odande.“

„On mi je ujak.“

„O, shvatam. Svakako je bolje biti na selu po ovoj vrelini. A sad ti je tu i baba.“

„Da. Valjda. U Londonu je baš strašno kad je ovako... Moram da idem“, rekoh, mada nisam želela da odem.

„Trebalo bi da ti se predstavim. Mi smo komšije. Živimo ovde, iza drveća. Tu su bile štale Hola, ali sad je ovaj deo odvojen. Zovem se Eva Peres.“

„Ja sam Ana. Ana Ver.“

„Molim te svrati jednom, ako hoćeš, Ana, da popiješ kafu s nama. Kuća nam je na kraju ove staze i uvek smo tu. Bilo bi nam izuzetno drago da nam dođeš, mom partneru i meni.“

Nisam razumela šta kaže. „Imate sopstveni biznis?“

„Ne, ne. To jest, da, oboje radimo kod kuće. Ali Teo i ja živimo zajedno.“

„O, shvatam. Hm – hvala.“

„Radovaćemo se da dođeš. Pa, zasad, do viđenja.“ Ona se okrenu i vrati u šumu, a ja se odvucoh do Hola.

U kuhinji je bio veliki školski sat, onakav na kome se sekundara pomera sporim trzajima pa zuriš i zuriš u nju i ne možeš da poveruješ da glupi kratki minut ima šezdeset ovakvih trzajeva, zato što imaš utisak da joj za to treba čitav sat i geografija se nikad, baš nikad neće završiti. To je gotovo isto tako strašno kao kad posmatraš budilnik kako otkucava preko ramena momka i pitaš se kad li će svršiti, pa da možeš opet da dišeš kao čovek i da se obrišeš i kažeš mu da je bilo sjajno. Ponekad i jeste, inače ne bi to radila, a uvek se nadaš.

Bilo je tri sata. Imala sam utisak da sam hodala satima i sva sam bila znojava i prašnjava. Zato sam smislila da odem i operem se. Možda čak da se i okupam u kadi – ništa drugo i nisam imala da radim. U dvorani su vrata u podnožju stepenica bila otvorena – izgledalo je kao da su to vrata kancelarije ili radne sobe, tako nečeg. Bela je bila tamo: videla sam kako otvara i zatvara ormarić s fiokama, pa opet i opet, stalno ono isto *škip*, *plonk*, kao kad dete šutira nogu od stolice. Za trenutak sam poželela da jednostavno mogu da uđem i javim se. Trebalo bi da to možeš da uradiš. Ali možda ona ne bi bila zainteresovana.

Kupatilo je bilo čudno – trošne kabine s ogromnim kadama zelenim oko odvoda i nekako hrapave iznutra, sa zamrljanim i isto zelenim slavinama, otvora nalik čudovištima s krljušti. Klozeti su bili starinski, kao oni javni, samo nisu smrdeli i u njima je bilo papira. I ogledala su bila umrljana. Videh da mi se šminka razmazala od vrućine pa mi je lice delovalo mutno, kao da me tamo i nema. A iza mene su i zidovi i vrata delovali nekako mutno, lelujavo, kao da ni oni nisu od čvrstog materijala, kao da ih nešto što je iza njih gura napred sve vreme, dok jednog dana ne budeš u stanju da ga vidiš, samo ako dovoljno dugo miruješ.

Voda je iz onih slavina izlazila u jakom zelenom mlazu obavijenom parom, a kada je bila tako duboka da ti se čini kao da ulaziš u bazen. Dok sam bila na suncu, mislila sam da bi mi prijala hladna voda, ali je vruća bila divna jer tako i treba da

bude kad je voda u pitanju. Zatvorila sam oči pa mi je svetlo s visoko postavljenih prozora bilo toplo i ružičasto i osećala sam vodu kako mi zapljuskuje kolena, butine, stomak, grudi, ključne kosti, sve dok se samo potiljkom nisam usidрила za hladnu čvrstinu a ostatak mene – ruke, noge, telo – lebdeo je tamo-amo.

Kapljice vrele vode činile su mi se na koži hladne kao biseri kad sam legla na krevet, pospana, jer je vazduh i dalje bio tako vreo i miran. San je bio svuda oko mene, kao voda što je bila maločas, samo se negde u daljini čulo dete kako plače, malo dete, ne beba. U svim stanovima se čuju bebe, samo kroza zidove, ali ovo nije bio stan i ovo nije bila beba. Bilo je dete, dete koje je zbog nečeg određenog plakalo, plakalo, plakalo, čak i kad sam potonula u san. Čak i u snu.

I onda plača više nije bilo, ostao je samo san, odjednom sam znala, onako kako u snu znaš, kao neko parče izvesnosti. Bio je to stari san, koji plač donosi s nekog drugog mesta. Eoni, reče moj um u pospanosti, kao da on ima skrivene reči kojima se služi kad moje nisu dovoljno dobre. Mnogo eona ranije, ali ovde.